

CZU: [930.1+316]:14(498)

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5018048>

CONSIDERAȚII ASUPRA TEORIEI ISTORIEI DIN PERSPECTIVA INFLUENȚEI SOCIOLOGIEI ÎN OPERA FILOSOFULUI ȘTEFAN ZELETIN

Ionuț HOREANU

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

În analiza operei lui Ștefan Zeletin nu poate fi vorba doar de o singură perspectivă, nici atunci când studiem opera din punct de vedere istoric, dar nici în cazul analizei gândirii sociologice a filosofului interbelic.

Pentru o interpretare corectă a operei lui Zeletin vom ține cont tocmai de liniaritatea gândirii acestuia, sesizată de filosofi remarcabili chiar din timpul vieții lui. O hermeneutică adecvată asupra gândirii lui presupune acordarea unei atenții sporite atât asupra perspectivei referitoare la sensul dat disciplinei istoriei, cât și rolului pe care îl joacă sociologia în teoretizarea istoriei.

În consecință, formularea unei hermeneutici asupra operei lui Ștefan Zeletin implică și urmărirea firului gândirii acestuia, influențat de sociologie.

Cuvinte-cheie: *istorie socială, teoria istoriei, influențe sociologice, gândire liniară, învățământ istoric.*

CONSIDERATIONS ON THE THEORY OF HISTORY FROM THE PERSPECTIVE OF THE INFLUENCE OF SOCIOLOGY IN THE WORK OF THE PHILOSOPHER ȘTEFAN ZELETIN

The analysis of Ștefan Zeletin's work cannot be performed from only one perspective, either when we study the work from a historical point of view, or in the case of the analysis of the sociological thinking of the interwar philosopher.

For a correct interpretation of Zeletin's work, we will take into account the linearity of his thinking, noticed by remarkable philosophers even during his life. Hermeneutics focused on his thinking requires an increased attention, both on the perspective regarding the meaning given to the discipline of history and on the role that sociology plays in the theorising of history.

Consequently, the formulation of a hermeneutics on the work of Ștefan Zeletin also implies following his thread of thought, under the influence of sociology.

Keywords: *social history, history theory, sociological influences, linear thinking, historical education.*

Introducere

În studiul propus vom urmări modul în care opera lui Ștefan Zeletin este coordonată de două dimensiuni. Pe de o parte, avem dimensiunea istorică, iar, pe de altă parte – dimensiunea sociologică. Ambele chestiuni sunt interdependente.

Studiile privind teoria istoriei au o importanță semnificativă pentru opera filosofului Ștefan Zeletin. Ceea ce nu am surprins în enunțuri clare mai sus se referă la faptul că teoretizarea istoriei poate fi privită ca o premisă în liniaritatea sistemului de gândire. Pentru a-și susține concluziile sociologice filosoful a creat mai întâi noi instrumente pentru istorie, cărora le-a dat sens social. Altfel spus, a propus principii, metode etc. care să se potrivească concepției sale.

Chiar gânditorul interbelic argumentează tacit că nu întâmplător Nae Ionescu îl numește „primul mare spirit rectilin al culturii noastre”. Remarca i se cuvine datorită „cercetărilor în serii liniare” prin care a reușit să pună în lumină dezvoltarea României moderne. Tot Zeletin consideră că prin el „ideea continuității” pe care o invocau intelectualii a devenit o realitate și pentru cultura română. „Dar în cele din urmă am izbutit să ies la lumină: dezvoltarea României moderne s-a prefăcut în cercetările mele în serii liniare de evoluție, în care fiecare nouă treaptă apare cu rolul ei necesar. Ideea continuității, cu care se jonglează la noi de atâta vreme, devenea în sfârșit o realitate și pentru cultura noastră” [1, p.2].

Acest merit a fost pus pe seama filosofului interbelic datorită contribuțiilor din teoria istoriei pe care le-a folosit ca instrument în concluziile cu iz sociologic. Referindu-se la „ideea continuității”, atât de mult discutată în spațiul cultural, Zeletin explică chestiunea gândirii liniare și originea acesteia: „Privită la lumină, ce este oare concepția evoluției continue? Un simplu reflex al dezvoltării gândirii. Ideea continuității își are originea și prototipul în succesiunea liniară, serială a gândurilor” [*Ibidem*].

De asemenea, suntem nevoiți să punctăm faptul că Ștefan Zeletin își raportează „concluziile teoretice” inclusiv asupra învățământului, plecând de la „problema progresului social” [2, p.26]. Mizele istoriei propuse de Zeletin se refereau la un viitor capitalist, nu la unul socialist, cum bine a observat C.Preda [3, p.136].

Gânditorul interbelic explică resorturile sale intelectuale și de ce vrea să fie privit din direcția romantismului filosofic, cu toate că a urmat pentru această perspectivă calea „materialismului marxist”. Dar chiar și așa, arată cum a fost fundamentat pe „miezul sufletesc romantic” [1].

Perspectiva sociologică și influențele în teoria istoriei

Un studiu cu ipotezele noastre, raportate la opera gânditorului interbelic, ne îndeamnă să redăm, așa cum este, viziunea sociologică, respectiv treapta acordată dimensiunii sociologice a științelor pe o scară ierarhică. *„Toate științele sociale, la un loc, alcătuiesc sociologia, care trebuie privită ca o sinteză a tuturor științelor societății. Între toate științele sociale, a căror sinteză este sociologia, știința de bază este aceea pe care o studiem noi aici: Economia politică”* [4, p.VII]. Așadar, și istoria, deducem de mai sus, este cercetată de Zeletin ca o parte a sociologiei.

Gânditorul român vede în istorie o știință doar atâta timp cât poate fi concepută ca o „istorie sociologizată”. Din acest punct de vedere, ca să fie tratată ca știință istoria trebuie să fie înțeleasă ca studiu al cauzalității: „Istoria concepută ca știință, adică ca studiu al cauzalității istorice, nu poate fi decât o istorie sociologizată” [5, p.361]. Științificitatea istoriei este dependentă de studiul cauzalității.

În argumentarea tezei sale filosoful își fundamentează teoria prin „bazele largi ale istorismului”: „Atât de departe s-a ajuns în această privință, încât deseori a face știință și a face istorie pare cam același lucru”. Prin istorism înțelege curentul de gândire care a apărut din ideea de cauză și ideea de geneză sau evoluție [6, p.5]. Cercetarea unui fapt în spirit istoric, dintr-o perspectivă științifică, înseamnă găsirea genezei faptului plecând de la etapa actuală și, apoi, caută efectele faptului: „Omul de știință, care cercetează un fapt în spirit istoric, are de rezolvat aceste două probleme. Mai întâi el trebuie să afle geneza faptului, și aceasta o face derivând faza sa actuală din fazele trecute, deci stabilind o serie continuă de evoluție, în care fiecare fază anterioară apare drept cauza fazei care o urmează. Apoi, omul de știință aruncă privirile în viitor și se întrebă care pot fi efectele faptului în cercetare” [5, p.361]. Așadar, cercetătorul este pus în situația de a găsi „istoricul faptelor”, analizându-le „sub aspectul devenirii”.

Sociologia – o cale pentru detașarea de „vechea școală istorică”

Istorismul este calea spre știință, întrucât are loc o îndepărtare de istoria tradițională. Mai mult, împinge muza Clio spre sfera științifică datorită faptului că se face trecerea de la evenimentialul istoriei sau seriile mecanice spre sfera organizării datelor istorice printr-o evoluție cauzală: „Istoricul care urmărește an cu an întâmplările din cursul unui veac stabilește în adevăr o serie, dar această serie e o simplă alăturare mecanică de momente succesive. Deosebitele domnii, care urmează una după alta, nu alcătuiesc tot atâtea faze treptate ale unui proces genetic cauzal: ele sunt o simplă înșirare în timp”. În același context, filosoful arată pe ce se bazează istoria reformată. Diferența dintre istorie și istorism este la nivelul seriilor: „(...) Scurt: istoria stabilește serii mecanice, istorismul dă serii organice; cea dintâi aduce o simplă înșirare de momente succesive, fără legătură cauzală între ele, cel din urmă stabilește serii genetice cauzale, în care fiecare moment se integrează ca o fază deosebită, în devenirea aceluiasi proces întreg” [5, p.361].

De la prima deosebire dintre istoria tradițională și cea socială, ce constă în abordarea cauzală a faptelor istorice și nu evenimentială, este evidențiată o altă diferență între cele două istorii. Aceasta constă în renunțarea la prezentarea istoriei ca o „înșirare de autori, de creatori personali ai faptelor istorice”, pentru că „istoria socială este cu desăvârșire anonimă”. În toată această schemă istoricul are datoria de a urmări procesul de „autocreare continuă a istoriei” [Ibidem].

Din punct de vedere științific, între cele două moduri istoriografice există și o deosebire științifică ce ține de tipul faptelor de care se ocupă. Istoria socială lucrează cu „fapte unice”, iar cea cronologică cu „fapte reversibile”. Această direcție subliniază ideea că faptele unice specifice istoriei tradiționale sunt doar „odată în mersul vremurilor”, pe când faptele reversibile sunt întâlnite de fiecare dată când „revin cauzele care le-au dat naștere” [Ibidem, p.365].

Zeletin merge mai departe cu excursul teoretizării istoriei, arătând că între cele două modalități de a scrie istorie mai există și „deosebirea etică educativă”. Funcția educativă a istoriei tradiționale a fost desprinsă din „principiul autorității” și reieșea din „interminabila galerie de prinți de tot felul și de tot gradul”.

Însă, accentuează Zeletin, societatea a evoluat, iar principiul autorității a fost schimbat cu „cel al inițiativei individuale”. Educația publică va fi adaptată conform scopului care să arate că „toți cei ce au jucat un rol în societate sunt oameni ai meritului și muncii lor personale” [Ibidem]. Consideră că educația publică poate

lucra „în sensul societății de azi” doar prin imboldul pe care îl poate da „spiritelor tinere” și anume acela că „oricine – fie că s-a născut într-un palat sau o colibă – poate juca un rol în societate, dacă-și creează merite prin munca sa proprie” [*Ibidem*, p.366]. Istoria socială a României, în accepțiunea filosofului, poate fi înțeleasă prin contextul teoriilor privind fazele preluate de la Sombart [3].

Zeletin nu se oprește doar asupra contribuțiilor teoretice în ceea ce privește reforma istoriei, ci intră și în sfera aplicată a scrierii istoriei, astfel că face pasul spre „ținutul ei concret”, folosindu-se de principiile formulate. În fond, aceeași liniaritate a gândirii este urmată și în „instrucția civică”, cu „democrația primitivă” ce are ca „celulă” familia. Dezvoltarea socială a fost mereu una bazată pe clase, deoarece numai popoarele acestea pot crea „o cultură continuă, progresivă”, pe când societățile care se fundamentează pe „comunitatea de sânge” și nu pe cea de teritoriu nu vor ajunge să aibă istorie [5].

Concluziile spre o istorie sociologizată își au originea în singurul mod științific de a face istorie, bazat pe „societățile teritoriale”. Aici, Zeletin pleacă de la punctul în care poate fi făcută istoria. Nu este o perspectivă deloc de neglijat, dat fiind faptul că numai o societate împărțită în clase sociale poate forma o cultură continuă, în dezvoltare. Așadar, numai societățile teritoriale organizate în clase sociale „cad în cuprinsul istoriei” [*Ibidem*, p.390-391].

De la perspective sociologice la mize istorice

Mizele concluziilor sociologice trasate sunt după formele pe care le poate îmbrăca societatea teritorială: clasă stăpânitoare de pământuri sau clasă stăpânitoare de bani. De la aceste clase sociale apar „forme de faze sociale” manifestate ca procese de evoluție de la începutul timpurilor istorice: faze agrare, faze de tranziție de la societăți agrare la societăți plutocratice, faze plutocratice, faze de tranziție de la societăți plutocratice la societăți agrare. Pe baza acestor considerente, istoricul renunță la împărțirea tradițională în perioade istorice și va opera faze sociale care împart „cursul timpurilor istorice”. Dar istoricul are misiunea de a căuta în mod deosebit fazele pentru fiecare popor, „căci ele apar oriunde și de câte ori se produc cauzele lor” [5, p.391]. O remarcă pe care istoricul o va lua în considerare se referă la faptul că „orice fază de tranziție este simțită de contemporani ca o epocă de decadentă” [*Ibidem*, p.392].

Cu exemplul epocii Renașterii este atinsă o altă latură a istoriei sociale, dictată de diferențele dintre Europa apuseană și cea de răsărit, care au avut o traiectorie diferită asupra evoluției. Iar pentru determinarea perioadelor istorice, respectiv localizarea în timp și spațiu, pentru a le „mărgini” vor fi luate în seamă doar „popoarele ce stau în centrul istoriei timpului lor”. Diferențele dintre popoarele din Occident și cele din Orient vor fi încadrate în perioade istorice printr-o raportare la popoarele care stau în „centrul istoriei vremii” [5]. Referindu-se strict la spațiul carpato-danubiano-pontic observă că au existat aceleași două faze întâlnite și în viața socială a altor popoare. În România faza agrară a durat de la întemeierea statelor medievale până la 1829, apoi „vin în atingere cu plutocrația anglo-franceză”, ajungând în „faza de tranziție de la agrarianism la plutocrație” și aproape de încheiere „odată cu războiul de reîntregire”.

Istoricului social îi revine rolul de a cerceta toate laturile vieții sociale și de a contura premisele armoniei pentru un fapt istoric. Astfel, sarcina istoricului constă în „a desprinde și stabili unitatea care leagă toate multiplele laturi ale vieții sociale dintr-o epocă și a reconstitui astfel armonia firească a complexului social dintr-un anumit moment istoric”. Armonia poate fi căutată doar în fazele pure, adică agrară și plutocratică și sub nicio formă în cele de tranziție [5, p.394].

Stăpânirea banului sau a pământului conduce la un anumit mod de viață, cu o mentalitate specifică, lăsându-și amprenta asupra „întregului complex social”. Dacă în viața agrară avem o societate împăcată cu darurile agricole, cealaltă plutocratică „se dezlănțuie în haos: biciuit veșnic de blestemata foame de aur” [*Ibidem*].

Pe lângă acest cadru sociologic creionat pentru studiul istoriei mai este subliniat și faptul că prin parametrii calității societățile agrare sunt în repaos, iar cele plutocratice, caracterizate prin cantitate, sunt în mișcare.

Au fost identificate două direcții ale fazelor de tranziție: a) prima direcție – de la faza agrară la plutocrație considerată a fi „o ideologie raționalistă și naturalistă”, unde mentalitatea agrară continuă să se manifeste și după dizolvarea constituției agrare. În acest moment se dezvoltă două ideologii: una care plânge trecutul agrar și alta contra „prezentului plutocratic”, specifică clasei plutocratice care urmează să apară; b) a doua direcție – de la plutocrație la faza agrară, caracterizată prin „negarea pas cu pas a tendințelor plutocratice”. Astfel se manifestă două ideologii [*Ibidem*, p.397].

Din aceste observații sunt desprinse două perspective, în funcție de cele două clase. Plutocrația urmărește „acumularea infinită”, pe când societatea agrară va îmbrățișa o ideologie a decadentei și se va mulțumi cu

„fericirea în sărăcie și simplitate”. Pe de o parte, va fi considerată o virtute „înăbușirea acestor forțe”, iar, pe de altă parte, plutocrația va căuta să ajungă la „un confort cât mai larg și mai rafinat în viața pământească”. Ideologia decadenței va urma calea renunțării și resemnării, specifică creștinismului, mulțumindu-se cu fericirea dintr-o altă lume. O astfel de perioadă a fost cunoscută prin „dezagregarea plutocrației romane”.

Concluzii

Așa cum remarca și un recenzor al studiilor lui Zeletin în perioada interbelică, istoria propusă de filosoful interbelic este una în care „materia trebuie să fie îndrumată pe baze sociologice române”. În plus, în același context, arată că „în centrul preocupărilor școlii trebuie să stea sociologia României moderne, singura care răspunde direct scopului ultim”. Perspectiva sociologică este o necesitate pentru sistemul de gândire al filosofului, respectiv pentru scopul ce apare din viziunea referitoare la învățământul istoriei: „de a solidariza sufletele tinere cu instituțiile noastre sociale” [7, p.79].

Portretul creat de filosof pentru țărani, în comparație cu intelectualii, are rolul de a arăta calea pe care trebuie să o urmeze „revoluția sufletească” desprinsă din gândirea noii clase de intelectuali, aceeași revoluție pe care filosoful vrea să o insufle și prin teoria istoriei [8, p.11].

Contribuțiile filosofice privind teoria istoriei își găsesc rolul în liniaritatea gândurilor sale de natură socială din care vor fi deduse concluziile sociologice, în privința organizării învățământului, a istoriei sociale etc. În fond, Zeletin se orientează în emiterea concluziilor având ca reper chestiunea progresului social. Rolul acestui studiu este de a arăta că sinteza științelor sociale este sociologia, iar pe aceste argumente se bazează metoda de lucru a filosofului [9].

Prezentul studiu are încă odată menirea de a analiza încă o fațetă a liniarității gândirii lui Ștefan Zeletin, din perspectiva unor opere de factură istorică, dar cu miză sociologică. La gânditorul român perspectiva sociologică nu poate fi desprinsă de cea istorică, deoarece ambele dimensiuni ajung să aibă sens doar fiind îmbinate.

Totodată, viziunea adusă de Ștefan Zeletin asupra învățământului istoric are ca pilon principal tocmai latura sociologică a gândirii sale. Argumentele propuse de filosof asupra viziunii privitoare la istoria sociologizantă se fundamentează chiar pe cauzalitatea și efectele faptului istoric, în acord cu accepțiunea istorismului.

În fond, acestea sunt și temeiurile pe care se sprijină îndepărtarea gânditorului de „vechea școală istorică” în favoarea sociologizării istoriei, excluzând raportarea evenimentială.

În acest context sunt create premisele cercetării unui fapt istoric, ținându-se cont de etapele importante ale istoriei care vin cu încărcătura sociologică asupra unor evenimente istorice.

Referințe:

1. ZELETIN, Șt. Evoluția intelectualului român în zilele noastre: Filosof? Sociolog? În: *Idee europeană*, an.VI, nr.166, coloana IV, p.2.
2. SIMION, N. *Progresul social în concepția lui Șt. Zeletin*. În: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași* (Serie nouă), Secțiunea IIIb, *Filosofie*, 1977, tom.23, p.22-26.
3. PREDA, C. *Contribuții la istoria intelectuală a politicii românești*. București: Meridiane, 2003. 255 p. ISBN:973-33-0492-1
4. ZELETIN, Șt. *Economie politică și drept*. București, s.l., s. a. 368 p.
5. ZELETIN, Șt. Istoria socială. În: *Pagini Agrare și Sociale*, 1925, anul II (19), p.361-366.
6. ZELETIN, Șt. Istoria socială. Cum poate deveni istoria o știință a cauzalității. În: *Pagini Agrare și Sociale*. 25 p.
7. P., N. Naționalizarea școlii de Șt. Zeletin, În: *Pagini Agrare și Sociale*, 1926, anul III, nr.3, p.78-79.
8. ZELETIN, Șt. Agonia Tradiționalismului rural în cultura română, În: *Pasul Vremii*, 1926, anul I, nr.1, p.8-11.
9. HOREANU, I. The issue of historical education reform from Zeletin's point of view. In: *Paths of Communication in Postmodernity. History, Political sciences, International relations*, Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru Buda (Editors). Târgu Mureș: Arhipelag XXI Press, 2020, p.325-331. ISBN: 9786068624006

Date despre autor:

Ionuț HOREANU, doctorand, Școala doctorală *Științe Sociale*, Universitatea Liberă Internațională din Moldova.

E-mail: i.horeanu@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7413-4616

Prezentat la 29.03.2021